

HILINENUD KIRJAND (Ilmus ajalehes *KODUKANT* aprillis 2000)

Sissejuhatuse asemel.

Minu peale 40 aasta tagusesse kooliaega on jäänud paar kirjandit teemal „Minu ema”. Sellest ajast on pesitsenud alateadvuses süütunne isa ees, kes oli minu elus samuti hindamatu väärtusega inimene, olles samal ajal tuntud ja tunnustatud oma ametite ja oskuste tõttu kogu Kadrinas ning sõprade seas.

Algus.

Gustav-Heinrich Kruusvald sündis 23. aprillil 1908 Anna ja Jakobi viienda, eelviimase lapsena Ilumäe kabelist paari kilomeetri kaugusel Uuskülas. Saunikupere lapsed said varakult alustada töömehepõlve karjalastena. Koolitee viis Võsule. Võsul sai ta ka tisleri-sellina oskused, mida jätkus kogu eluks. Vanem vend läks läbi merekooli merele, vanemad õed Tallinna, Heinrich aga pärast kaitseväeteenistust Kadrinasse.

Kadrinasse.

Aleksander Krimm, üksi elav vanahärra, Kadrina seltsielu juhtiv tuntud kauaaegne vallakirjutaja, võttis oma majja Viru tänav 8 üüriliseks sihvaka mustapäise ja mustasilmse hakkaja noorhärra, kes asus elama maja nn saali. Algas töö päevapiltnikuna ja ka kellassepana, milliste oskuste kohta õige pea Rakvere Tööoskuseamet ka kutsetunnistused välja andis.

Elu.

Kadrina ümbruses taludes teenis hulgaliselt neidusid taluteenijatena. Heinrich valis välja Salme kohaliku kõstri talust. 1932. aasta 17. septembril nad abiellusid, olles eelnevalt sisse seadnud kodu majakeses, mis asus Viru tänavas veski kõrval. Sellele majakesele ehitas Heinrich juurde klaasseinaga ateljee. Fotograafitööd oli palju. 16. detsembril 1933 sündis poeg Hans. Sadadel tollest ajast pärit fotodel näeb ainult õnnelikke noori lapsevanemaid, kellega mistahes väljasõidul või sündmusel on kaasas väike poeg. Rahvas kutsus päevapiltnikku pulma, varrudele, matustele. Sinna sõidab alati ka pastor Gustav Beermann. Tema istub saanis sooja teki all, taga jalasteotstel seistes sõidab kaasa aga noor päevapiltnik. Mõne aasta pärast tahab valitsus ehitada Tapa-Rakvere maantee otse läbi Kadrina ja fotoateljee majake jääb täpselt ette. Tegelikuses ei saanud see projekt küll kunagi teoks, kuid sundis noore pere oma elupaigast loobuma. Elu jätkus Aleksander Krimmi majas. Elu tegi ränku pöördeid.

Kaos.

Enne veel kui riiki tabas kaos, külastas see Kruusvaldi perekonda. Viru tänav 8 usinalt fotograafi- ja kellassepatööd tegevat juba laialt tuntud Heinrich Kruusvaldi ei tahtnud saatus enam soosida. Difteeria viis poja 2. jaanuaril 1941. See oli pastor Beermanni viimane matusetalitus Eestimaa pinnal 1941. aasta tõi kaasa sõja ja sundmobilisatsiooni, mis viis teadmatusse neljaks aastaks.

Sõda.

Ellujäämine oli ime, mille eest võlgnes ta tänu usule, lootusele ja töökatele kätele. Uuralitesse tööpataljoni olid kaasa võetud nii kellassepa kui ka juuksuri tööriistad. Need päästsid näljasurmast, sest tehtud töö eest tasusid kohalikud elanikud toidupalukestega. Ei pidanud seal vastu sõbrad kirglikud suitsumehed, kes isegi oma kesise normpajuki tubaka vastu vahetasid. Eesti Laskurkorpuse moodustamine viis lahingutesse, mis suundusid kodumaa poole. Lahingud Velikije Lukist Kuramaani. Küllap oli saatuse käsi küllalt kurja teinud ning säästis nüüd elu, selle kõige tähtsama, vaatamata vaenlase varitsusele sattumisele või Sõrve Sääre kuulirahela. Sõja lõpupäev saabus Miitavi haiglas kollatõvevoodis. Hiljem selgus, et samas lamas ka noorem vend Bernhard. Tagasi Eestisse ei tähendanud veel tagasi koju. Demobiliseerimine saabus 1946. aastal. Ometi said kodused nüüd teada, kes elus, kes mitte. Terve hilisema elu kandis ta sõjaveterani tiitlit, millega käis kaasas rida soodustusi, mida ta aga küll kunagi ei kasutanud, välja arvatud üks kord, nimelt hambaproteesimise järjekorda saamisel. Sellest ajast pärineb ka peotäis medaleid, ikka vaprust eest kodumaa kaitsel.

Kodus.

Kadrinas Viru tänav 8 asuv Aleksander Krimmi maja jäi Heinrich Kruusvaldile koduks surmani. Ta hindas ja armastas seda kohta. 1950ndate aastate võimukad sundisid võitlema oma kodu eest. *A la* see mulle meeldib, selle ma võtan, marssis majja toleaeagne MTJ - RTJi direktor Harald Männik, kellele imponeeris suursugune maja, kõrged avarad toad, kaunid ukSED. Jälle võttis saatus nõuks oma varasemaid pahategusid heastada ja 1960. aastal ostis perekond Kruusvald pool maja endale päriseks. Maja vajab hädasti remonti. Seda oskas vastne peremees ise teha, abi vajab ta vaid jõus, mitte nõus.

Ametid.

Karjapoisina taskunoaga puupulka vestes oli tutvus puiduga tehtud ja tisleriõpilasena lisandusid peenemad nipid treimises ja ehitamises. Terve elu oli temal töölauaks oma kätega valmistatud kirjutuslaud, millest minagi ei raatsi loobuda, olgugi ta kulunud ja lihtne. Kaks suurt ja uhket (29x36 cm) õppinud töölise kutsetunnistust ütlevad: kutse fotograafia tööalal 18. juunist 1934; kutse kellassepa tööalal 19. märtsist 1936. Mina ei tea kahjuks, kuidas külapoiss leidis tee selliste oskuste juurde, ometi olid need temale otsekui kaasa sündinud, niivõrd hästi valdas ta neid. Kaunid Eesti loodusfotod olid tuntud kui postkaardid. Postkaartideks olid seatud ka Kadrina vaated lihavõtte- ja jõulutemaatikaga. Peale sõda lisandus uus amet, mis oli küll jätkuks varasematele oskustele. Elekter oli tol ajal kuum teema. Nooruses oli ta ise ehitanud raadiovastuvõtja, hiljem ka grammofoni. Fotoateljee aegadel laadis ta jõuvankrite akusid. Ka autojuhtimise õiguse load olid pärit ennesõjaaegsest ajast. Kadrina Elektritarvitajate ühisus tegutses elektriliinide rajamisel Kadrina ümbruses. Elektrisiseseaded pea pooltes Kadrina majades olid tema paigaldatud, sh ka kirikus. Kodutoa seinal ilutses päratusuur kaitsmetega kilp, mis võimaldas olukorda jälgida igakord alajaama jooksmata. Sageli tuli lumetormis matkata piki liinialuseid ja otsida katkestuskohti, sest nõudlikud tarbijad aina helistasid ja nõudsid kadunud elektrit tagasi. Tollest ajast mäletan, et ema nimetas telefoni suureks nuhtluseks. Ka Kadrina Tarbijate Kooperatiivi juhatuses töötamine nõudis oma aja. Sagedased olid kaupluseinventuurid, kas või ööläbi, kui vaja oli. Teda usaldati ja austati selles. 1950ndate aastate teises pooles tegutses kellassepp jälle ametlikult töökojas, mis kuulus ETKVL Kohalikule Tööstuskombinaadile. Ikka samas, oma kodumajas. Teed meistri juurde juhatas maja ees saarepuuksas rippuv päratusuur tasku uur, täpselt nii nagu enne sõdagi. Tööstuskombinaadi likvideerimise järel tuli töö Floras elektrikuna. See kestis kuni pensionile minekuni. Ei tea ametit, millega tema toime poleks tulnud. Head maitseid tema valmistatud toidud, sirged olid tema aetud kartulivaod. Kord, kui ema kodus ei olnud, istus ta voki taha ja korrutas hulga lõnga ära, ise minult ema ees vaikumisvannet nõudes. Hiljem vist ikka rääkisime emale. Ainuke töö, mida ta ei teinud, oli seatapmine. Oli üldteada asi, et kui meil siga veristati, sest liha ta sõi ja eriti pekkliha, siis sulges ta kõik ukсед-aknad ja keeras raadio valjult mängima.

Anded.

Kust külapoisil anded? Ei tea. Küllap on need kõigil. Annet jätkus temal ametiteks, küll ka muuks. Kord 5. või 6. klassi päevil avastasin ühel õhtul, et mul ei ole järgmiseks päevaks koolikirjand valmis ja ei oska ka nagu. Lõpuks ei kannatanud isa minu hala välja ja kirjutas. Väga hästi kirjutas. Teemaks oli „Minu kodu sügisel”. Algas ta nii: „Minu kodu on luitunud rohelist värvi... ja vahel keerutab tuul kirjuid vahtralehti otse uksest sisse...” Hinne oli hea ja kunagi hiljem sai ka õpetaja teada, kes tegelik autor. Vahel pani ta ka riime paberile. Ka joonistamises oli ta käsi osav. Eriti vajalik oli see portreefotode retušeerimisel. Üks eriline oskus, nimelt tohterdamine, tõi meile sageli abivajajaid. Eriti sagedased olid mehed, kellel silmas saepuru või metallikilluke ja isa võttis siis need silmast välja. Ükskord küll üks kaasasolnud mees seda protseduuri pealt vaadates minestas. Ka tohterdas ta haavasid ja eriti minu hambavalu. Mäletan teda masseerimas nn voolmeid. Palju teadis ta ravimtaimedest. Need oskused oli ta saanud oma emalt. Sugulased ja tuttavad (mehed) lasksid temal ka juukseid pügada. Vahel mängis ta suupilli, eriti mäletan krakovjakkki. Kas oli ka see anne, et sundsõiduga Uuralitesse jõudes avastas ta kohad enne nähtud olevat, nimelt enne sõda unes nähtud.

Huvid.

Langevad kokku ametite ja oskustega. Lugemine, ka valjult ette õhtuti, kui emaga und ootasime. Tollest ajast mäletan selgesti põnevaid lugusid sarjast „Seiklusjutte maalt ja merelt”. Lemmikuks oli „Eesti rahvanaljandid”. Meil oli tellitud vist küll kõik tolle aja ajalehed ja ajakirjad. „Pikker” sobis tema naljasoone ja vigurjuttudega. Isaga koos asusin varakult ristsõnu lahendama. Loodust tundis ta hästi, oli kirklik seeneline, eriti oma lapsepõlvkodu lähistel. Priskus ja kogukus ei seganud olemast hea ujuja. Viitna järves ujus ta ikka saarele ja tagasi.

Sõbrad.

Palju. Tuttavad, töökaaslased, mõttekaaslased, oi kui palju neid meie maja on külastanud. Kahjuks katkes enamuse elutee enne teda. Johannes Möller, Otto Orupõld, Viktor Kruuse, Evald Eedma, kauaaegsed naabrid Arnold Kais ja loomaarst Leonid Kalvik, pastor Henn Unt, arvukad sugulased. Armastasin seista oma töölaua taga istuva isa kõrval ja kuulata nii Mölleri-papi meremehelugusid kui ka Kruuse Viktori tehnikajutte. Kui olin päris väike, külastas isa sageli sõber Erich Laas oma proua

Selmaga Rakverest. Nad asusid õhtu hakul parandama mõnd raadiot ja hommikul leidsime nad samast kohast. Nii suur oli tehnikahuvi, et tõrjus une.

Minu isa.

Mäletan isa süles olemist ja isa käsi rohkem kui ema sület. Küllap oli emal alati rohkem tegemist, isal oli aga rohkem jõudu raskemaks kasvavat kanda. Isa jalgrattapulga peal oli minu jaoks mugav vetruv istekorv. Hoidsin uhkelt kinni juhtrauast. Nii käidi rahvapidudel Neeruti mägedes. Õhtud veetis isa fotopimikus ja mina tema kõrval, jälgides hinge knni hoides ilmutusvannis sündivat kujutist. Oskused kandusid minule märkamatuult. Isa pärandas oma oskused, oma vaimsuse. Käegakatsutav pärand on tema sajad fotod, tänu millele näeme arvukaid sugulasi ja perekondlikke sündmusi. Fotod Kadrinast, selle ümbrusest ja kaunist loodusest ning ennesõjaaegsest kultuurielust on ajalugu. Tean H.Kruusvaldi firmatemplit kandvaid fotosid mõnegi kolleksionääri kogus olevat. Kohtusin paar korda tuntud fotograafi ja fotoajaloolase Peeter Toominguga, kas avaldas tunnustust omaaegse kunstfotograafi tööle. Hindan seda tunnustust kõrgelt. Auväärne Kadrina elanik Valve Olesk, kes tundis teda noorusaegadest, lausus tähendusrikkad sõnad: „Rahva mees oli.”

Lõpp.

Saabus 19. detsembril 1987. Haigus aheldas aastaks voodi külge. 80. verstapost jäi nägemata. Ometi sain selle aasta jooksul isa tõsta oma sülega, nagu tema mind aastate eest.

Tiiu Uusküla
MTÜ Neeruti Selts